

WITTMAN TIBOR

A GYARMATI LATIN-AMERIKA TÖRTÉNETI KUTATÁSÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE*

Magyarországon meglehetősen szerények a Latin-Amerika kutatás előzményei, gyérek a hagyományai és szervezetlenek azok az erők, amelyek készséget árulnak el a történeti jellegű vizsgálódások iránt. Ez már csak azért is sajnálatos, mert a latin-amerikai—magyar kapcsolatok története igen gazdag anyagot kínál az érdeklődőknek, az érdeklődés e történeti kapcsolatok iránt latin-amerikai részről sem hiányzik. Mindezideig Ács Tivadar népszerűsítő kicsiny összefoglalása áll rendelkezésre.¹ A történeti kapcsolatok rendszeresebb feltárása magyar történeti szempontból is hasznosnak mutatkozik, mivel azok Magyarország történelmének fontos időszakaihoz kapcsolódnak:

1. A XVII—XVIII. századi magyarországi (nemcsak magyar) jezsuiták tevékenysége a különböző missziókban.
2. Az 1848—1849-es szabadságharc leverése utáni emigráció, amely kitűnő egyéniségekkel gyarapította Latin-Amerikát.
3. A XIX. század végén, XX. század elején bekövetkezett kivándorlás, amelynek fő tömegeit az agrárpoletariátus adta.
4. A két világháború közötti, elsősorban a II. világháborút megelőző és alatti antifasiszta emigráció.

Az ezekre a témakörökre vonatkozó forrásanyag tekintélyes része Bécsben és az egykori Magyarország területén, elsősorban Szlovákiában található, de az itthoni anyag is jelentős, kutatását megnehezíti, hogy szét van szórva. Hogy az emigráció kérdéskörében a kutatások mennyire szükségessé teszik az egyes szomszédos országok történészeivel való összeműködést, ezt egy 1914-ből yett példával, a valparaisói főkonzulátus jelentésével szeretnénk alátámasztani.² E szerint a Chile egyes területeire bevándoroltak statisztikája a következő:

	Magyarországi	Magyarul beszélő
Valparaiso	14	5
Santiago	10	8
Iquique	8	1
Punta Arenas	100	0
Valdivia	1	1

* A Szegedi József Attila Tudományegyetem Középkori Egyetemes Történeti és Latin-Amerika Története Intézet kutatási programját felvázoló, 1967. november 24-én elhangzott előadás bővített szövege.

¹ Magyarok Latin-Amerikában. Budapest, 1944. 37. old.

² Országos Levéltár K26 1914. XXII. 2471. Február 12.

Tehát 133 bevándorolt közül legfeljebb 15 minősíthető magyar anyanyelvűnek. Egy korábbi, 1913. szeptember 9-i jelentés azt hangsúlyozza, hogy a magyarországiak zöme horvát.

A jelen helyzetben, amikor az erők koncentrációjára még nem lehet gondolni, csak a történeti kapcsolatok egyes kiemelkedő pontjai kerülhetnek be a kutatás látószögébe. Ezek közül választottuk ki Rosti Pál 1861-ben kiadott *Úti emlékezetek Amerikából* c. művét, amely Kubáról, Venezueláról és Mexikóról tartalmaz értékes megfigyeléseket. Az 1848—49-es szabadságharc e művelt emigránsa fényképezőgéppel és hatalmas tudással felszerelve járta be az érintett országokat. Első lépésként venezuelai leírásának spanyol nyelvű fordítása és az ehhez fűzött bevezető tanulmány szolgálja népszerűsítését.³ Ugyancsak hasznosnak ígérkezik az az erőfeszítés, mely Eder Xaver Ferenc XVIII. századi jezsuita kiváló munkájának bolíviai újrakiadását van hivatva előkészíteni.⁴

A Latin-Amerika kutatás túlmutat a kapcsolatok vizsgálatán, első-sorban e terület társadalmi fejlődésének legátfogóbb, leglényegesebb kérdéseire irányul. A Habsburg-ellenes erdélyi függetlenségi küzdelmek, a nyugat-európai eredeti felhalmozás, a németalföldi forradalom-szabadságharc problémái a szegedi intézet figyelmét a spanyol monarchia felé irányították.⁵ A tőkés világpiac kezdeteinek és a spanyol társadalom hanyatlásának vizsgálatai szükségszerűen vetettek fel olyan kérdéseket, amelyek a gyarmati Latin-Amerika fejlődésének ismeretét, sőt kutatását tételezték fel.

A XVI—XVIII. századi spanyol, portugál és francia gyarmatok történetének irodalma szinte áthatolhatatlan.⁶ Ez korántsem jelenti azt, hogy a legalapvetőbb gazdasági, társadalmi és politikai kérdések megnyugtatóan meg vannak oldva vagy legalábbis megvilágítva. Annak, aki fokról-fokra tájékozódik az anyagban, egyre inkább az a benyomása, hogy a felhalmozódó ismeretek sokszor akadályozzák, mintsem elősegítik a folyamatok, főbb fejlődési törvényszerűségek tisztázását. A madártávlatból történő gyors általánosítások és a pozitivisták részletkutatások öncélúsága között nem könnyű megtalálni az összefüggések jól dokumentált és bizonyos összkép felé irányuló elemzését.⁷ Ma Latin-Amerikán kívül Európa csaknem valamennyi országában folynak Latin-Amerika kutatások. Az Egyesült Államokban több mint 20, jelentős anyagi eszkö-

³ *T. Wittman*: Las observaciones de un viajero húngaro sobre la Venezuela de los últimos años de los Monagas. Caracas, 1967.

⁴ *Franciscus Xavier Eder*: Descriptio provinciae moxitarum in regno peruano. Budae 1791. Eder 15 évet töltött az északkelet-bolíviai Mojos jezsuita misszió (reducción) élén. Különösen természettudományos megfigyelései emelkednek ki.

⁵ Bibliográfiai összefoglalást ad *Wittman Tibor*: II. Fülöp. Budapest, 1967. 213—215. l. Ezenkívül még egy tanulmány Campanella „Spanyol monarchiájáról” (*Acta Univ. Szegediensis. Acta Historica* XV. 1964.) és a XVI. századi spanyol államelméletéről (*Filológiai Közöny* 1966. 1—2. sz.). *Anderle Adám* a spanyol abszolutizmusról a magyar történetírásban kialakult kép változásait vizsgálta (egyet. doktori disszertáció, kézirat).

⁶ Az 1950—1962 közötti termésről tájékoztat *P. Chaunu*: L'Amérique latine. Les grandes lignes de la production historique (1950—1962). *Revue Historique* 1964. CCXXXI. janv.-mars. 153—186. l.

⁷ Jelen soraink nem vállalkozhatnak a fejlődés történeti ábrázolásának akár-csak szerény vázlatára sem. Immár utalni tudunk egy rövid összefoglalásunkra: *Egyetemes történet 1500—1789*. Bpest, 1968. (egységes egyetemi jegyzet). 173—192. l.

zökkel rendelkező kutató központ foglalkozik a Rio Grandén túli Amerika történetével, jelenével.

Röviden álljunk meg az USA-beli történetírás néhány problémájánál, amelyekről egy frissen kiadott nagyobb mű alapján tájékozódhatunk.⁸ Ennek legfőbb részét az a vitaanyag teszi ki, amely Amerika egységének kérdése körül bontakozott ki. A pánamerikanista Latin-Amerika kutatást megalapozó Herbert Eugene Bolton maga fejezi ki legjobban, hogy munkásságát mennyire aktuális politikai érdekek irányították: „A szintétikus látásmód nemcsak a mai politikai és kereskedelmi vonatkozások miatt fontos, hanem a helyes történetírás álláspontjáról is kívánatos.”⁹ Az összamerikai történetírói felfogás Amerika közös történetének meglétét vallja és ugyanúgy, mint a Monroe-elv, ez is az észak-amerikai imperializmus eszmei fegyvertárának kellékévé vált. E pánamerikai gondolat jegyében jött létre a század elején a tekintélyes szakfolyóirat, a *Hispanic American Historical Review*, amelynek szerepét és újabb tendenciáit legutóbb a szovjet I. R. Lavretskij tette kritikai elemzés tárgyává.¹⁰

Van-e Amerikának közös története? Erről vitázott az utóbbi két évtizedben az észak- és latin-amerikai történetírás. A kiterjedt vita anyagát L. Hanke adta közre 1964-ben.¹¹

A boltonianizmus erre csak úgy adhatott igenlő választ, hogy a XIX. század elején uralkodó „teutón iskolával” szemben, amely angol-szász Amerika felsőbbrendűségét leplezetlenül hirdette a faji kiválasztódás szellemében, bizonyos mértékig rehabilitálja a spanyol örökséget. Az 1932-ben kiadott „The Epic of Greater America”, Bolton főműve ennek ellenére sem talált osztatlan lelkesedésre a latin-amerikai történetírók körében, a mexikói O’Gorman hevesen támadta. A II. világháború, a roosevelti külpolitika a pánamerikai nézeteket erősítette meg, ezeknek legnívósabb latin-amerikai történész képviselője a mexikói *Silvio Zavala* és a chilei *Eugenio Pereira Salas* lettek.

S. Zavala és az Instituto Panamericano (Mexikó) égisze alatt megélné a *összehasonlító gyarmatosítás-kutatás*, amelyet a Rockefeller alapítvány finanszírozott. Az angol és spanyol gyarmati rendszer elemzésével kívántak a történészek választ adni a legkínzóbb kérdésre: Latin-Amerika miért maradt el fejlődésében a volt angol gyarmatoktól, az Egyesült Államoktól? A venezuelai *Arcila Farias* a katolikus és protestáns örökség különbözőségét és a földrajzi tényezőket emeli ki.¹² Sajátos, hogy ő, aki kiváló műveket írt a gyarmati gazdagságról, nem jutott el egy reálisabb általánosítás szintjére. Bolton észak-amerikai tanítványa, *Ph. C. Brooks* mind az angol, mind a spanyol gyarmatokat nyersanyag-

⁸ Howard F. Cline: *Latin-American History. Essays on Its Study and Teaching, 1898—1965. I—II.* 1967. University of Texas.

⁹ Uo. I. 188. l.

¹⁰ Un análisis crítico de la *Hispanic American Historical Review*. Juan A. Ortega y Medina: *Historiografía soviética iberoamericana (1945—1960)*. México, 1961. 82—120. l.

¹¹ Do the Americas Have a Common History? New York. Spanyol nyelvű kiadás: *Tienen las Américas una Historia Común?* México, 1966.

¹² Ensayo sobre la colonización de América. *Revista Nacional de Cultura*, Caracas 1950. 20—44. l. Uo. *Historia de la soberbia y otros ensayos*. Caracas, 1963.

exportáló gazdaságoknak tekinti, és ezt teszi meg a legfőbb közös vonásnak.¹³

Arthur P. Whitaker a gyarmati korszak különbségeinek magyarázatára, a spanyol gyarmatok elmaradásának okaiként a következőket említi meg. 1. A spanyol gyarmati közigazgatás anarchiája, amely a spanyol individualizmussal függ össze. 2. A helyi autonómia hiánya, szemben az angol gyarmatokkal, amelyek ezzel „felső fokon” rendelkeztek. 3. Az egyház kiváltságos helyzete.¹⁴ A közgazdász *Sanford A. Mosk* másik három követelményt tesz magyarázó elvvé: 1. a spanyol és angol gyarmatosítók gazdasági szintjének különbsége, 2. az indián civilizációk különbözőségei (Mexikó és Peru nagy indián társadalmai) és 3. az eltérő földrajzi, klimatikus körülmények.¹⁵

A. P. Whitaker Észak- és Dél-Amerika kapcsolatait egy oly „háromszögű” atlanti gazdaságon belül vizsgálja, amelynek domináns része Európa volt. Szerinte maga a pánamerikai eszme is európai eredetű. Az „atlanti háromszög” elmélete, amelyet sok európai történész is magáévá tett, a boltonianizmus kritikájával igyekszik megoldani a nehéz feladatot: bizonyos egységet kimutatni a XIX. századi történeti körülmények között, amikor az USA terjeszkedése és gazdasági fölénye a latin-amerikai elmaradottság egyik fő tényezőjévé vált. Whitaker szerint az „Atlantikus Háromszög” Európa segítségével biztosította a két Amerika egységét. Whitakernek a XX. századig kellett kimutatni az egységnek ezt a közvetett jellegű és magasabb szintű létezését. A legújabb évtizedekben a kommunizmus-ellenes közös elhivatás elmélete van hivatva eltakarni a szintkülönbség, gyarmati kizsákmányolás minden problémáját. Ebben a helyzetben már a spanyol gyarmati rendszer történeti fejlődése is modern politikai élményeket ébreszt: *John Leddy Phelan* a spanyol gyarmati közigazgatást a szovjet ipari rendszerrel (?) veti egybe¹⁶

A spanyol-amerikai gyarmatok legtöbb fontos kérdése az álláspontok éles küzdelmét eredményezi, legyen szó bármilyen semlegesnek látszó témáról. A II. világháború előtti években a Kolumbusz-vita, a háború után a Las Casas-vita keltette azt a látszatot, mintha ezek lennének a kulcsproblémák. *Carbia*, *Molinari* és mások a Kolumbusz-életrajz és a Toscanelli-levél hitelességén vitatkoztak, a tengeri Las Casas-irodalom, amely egyre duzzad, az „indiánok apostola” ellentmondásos életművével foglalkozik. Jellemző, hogy az 1966 októberében Havannában tartott Las Casas emlékülésszak éppen az ellenkező oldalról igyekezett a kiváló spanyol dominikánust megközelíteni, mint ahogy *R. Menéndez Pidal* tette, aki Las Casasban a középkor képviselőjét látta.¹⁷ A harmadik látványos vita, amely az inkvizíció szerepének megítéléséről folyt, apályhoz érkezett. Tudvalevő, hogy *Llorente*, a spanyol invízió utolsó

¹³ *L. Hanke*: Tienen las Américas una Historia Común? 148. l.

¹⁴ Uo. 151—175. l.

¹⁵ Uo. 190—192. l.

¹⁶ *Howard F. Cline*: Latin-American History. II. 748—749. l.

¹⁷ *J. L. R.*: Seminario sobre problemas de historia del colonialismo en América. Teoría y Praxis. Revista Venezolana de Ciencias Sociales N. 1. 1967, diciembre. 82—87. l. (Most alapított marxista igényű társadalomtudományi folyóirat, Caracas.) *L. Hanke* vitacikke: Más polémica y un poco de verdad acerca de la lucha española por la justicia en la conquista de América. Santiago de Chile. 1967.

főtitkára átállt Napóleon oldalára, és az inkvizícióról írott leleplezése túlságosan is sikerült, minden elemzés nélküli vád lett, melyet Európa csaknem minden nyelvére (köztük magyarra) lefordítottak. Az amerikai *Lea* folytatta a „fekete legenda” e fonalának szövegét. Újabban egyes kutatók igyekeznek enyhíteni a spanyol-amerikai inkvizícióról alkotott képet. *J. Tate Lanning* azt mutatta ki, hogy milyen sok európai irodalmi, tudományos művet olvastak Spanyol-Amerikában, köztük a felvilágosodás termékeit, az inkvizíció különösebb akadályozása nélkül.¹⁸

Az utolsó évtizedben a kérdésfelvetések és viták egyre inkább a gazdaság- és társadalomtörténet felé terelődtek. Ennek egyik legfőbb kifejezési formája a hagyományos *intézménytörténettől való elfordulás*. Az őstörténzők sorában megemlíthető a népeségtörténeti és ártörténeti érdeklődés, az indiánok történelmi és társadalmi jogait védő „indigenismo” és nem utolsósorban a történelmi materializmus álláspontjának érvényesítése vagy az ellene vívott harc. Ezek közül több megtalálható az argentin *Sergio Bagú* műveiben.¹⁹

Az „indigenismo” és a demográfiai irányzat azoknak a kutatóknak a munkáiban találkozunk, akik az indiánok és a meszticek számának történeti statisztikáját állították össze: *A. Rosenblat*, *W. Borah*, *Rodolfo Barón Castro* stb.²⁰ A meszticekről való ismereteket a svéd *Magnus Mörner* foglalta össze.²¹ Ebben *Richard Konetzke* megkezdett munkáját folytatta.²² Az ártörténeti inspiráció főleg francia forrásokból táplálkozik, de jellemzően maga *R. Romano* kénytelen bevallani, hogy az ártörténet „zsákutcába” jutott.²³ Hasonlóan kifulladásra látszik a *Herskovitz*-féle „gazdasági antropológia” is, amelynek meglehetősen nagy hatása volt Latin-Amerikában.²⁴ Az általa népszerűvé tett „aculturación”, a különböző etnikumok kultúrájának keveredése, kultúrtörténeti határok közt maradvá sekélyesedik el.

Az elmúlt években több értékes, a gyarmati korszakra vonatkozó tanulmány jelent meg, de átgondolt és tervszerű kutatások nem folynak a leglényegesebb kérdések tisztázására. Viszonylag gyengén hallatja szavát ezen a területen a marxista történetírás is. Az európai marxisták nehezen jutnak hozzá fontos forrásanyagokhoz, a latin-amerikaiak pedig még csak részletkérdésekben rakták le a materialista felfogás alapjait. Nagyon sok latin-amerikai történész ismeri a marxizmust, a klasszikusokat fel is használja, de ez még nem teszi őket marxistákká. A XVI—XVIII. század története várja az elemző, ellentmondásokat magyarázni tudó kutatásokat.²⁵

¹⁸ *Academic Culture in the Spanish Colonies*. London, 1940. Uő. *A Reconsideration of Spanish Colonial Culture*. *Howard F. Cline* i. m. I. 373—380. l.

¹⁹ *Estructura social de la colonia*. Buenos Aires, 1952.

²⁰ *Vö. Rosenblat*: *La población indígena y el mestizaje en América*. Buenos Aires, 1954. 2. kötet.

²¹ *El mestizaje en la Historia de Iberoamérica*. Estocolmo, 1960.

²² *El mestizaje y su importancia en el desarrollo de la población hispanoamericana durante la época colonial*. *Revista de Indias*, 1964.

²³ *Historia colonial hispanoamericana e historia de los precios*. *Questiones de historia económica latinoamericana*. Caracas, 1966. 56—63. l.

²⁴ *J. Melville Herskovitz* műveinek spanyol kiadásai: *El Hombre y sus Obras*. México, 1952. *Antropología Económica*. México, 1954. Műveinek jegyzékét adja: *Anuario del Instituto de Antropología e Historia I*. 1963. Caracas. 425—427. l.

²⁵ *Jó kezdet Federico Brito Figueroa: La Estructura Social y Demográfica de Venezuela Colonial*. Caracas, 1961.

A gazdaság- és társadalomtörténetnek „elfelejtett százada” a XVII. század.²⁶ A gyarmatosítás és gyarmati berendezkedés XVI. századi látványos eseményei után a XVII. században szinte alig történik valami, az ültetvényes gazdaság még csak most szilárdul meg, járványok, gyér népesség, kísérletezések teszik bizonytalanná a gazdasági életet, amely majd csak a XVIII. században működik szabályos életritmussal. Viszonylag mozgalmasabb volt Brazília XVII. századi története, itt a holland uralom évtizedei, a spanyol fennhatóság lerázása, a „bandeiranték” nyugati irányú terjeszkedése tette emlékezetessé a cukormonokultúra századát.²⁷ A XVII. század Spanyol-Amerikájának egy fontos mozzanatát dolgozza fel *Alvaro Jara* az araukán indiánok ellenállási harcáról szóló művében.²⁸

A tömegmozgalmak, felkelések története, az indiánok és négek harcának tudományos feldolgozása terén is hatalmas fehér foltok vannak. Sem a források mozgósítása, sem az általánosságok kisöprése mind ez ideig nem történt meg. Éppen a XVIII. századi népi felkelések vizsgálata hagy kívánni valókat. Nemcsak a rabszolgakizsákmányolás és az állami adóterhek elleni elégedetlenség fejlődésének, hanem a *kreolok* anyaország-ellenes érdekeltségének elemzése is hiányos, mivel eddig főleg a külpiaccal (kereskedelem, csempészet, vámok stb.) való összefüggéseiben igyekeztek ábrázolni. Kevés figyelmet kaptak a kreolok regionális sajátosságai és ellentétei, amelyek nélkül nehéz megérteni a gyarmati uralom alól felszabaduló területek államokká szerveződését. A kutatók eddig az adminisztratív és földrajzi tényezők meghatározó szerepét hangsúlyozták e vonatkozásban.²⁹

Különösen a *kreol földtulajdon* fejlődését gazdasági (és nem jogi) összefüggéseiben végig kísérő gondosabb elemzések adnának nagy segítséget a helyes összkép kialakításához. A kérdés úgy vetődik fel, hogy a kreolok hogyan terjeszkedtek a korona rovására, hogyan terjesztették ki a földtulajdont a földekre? Ennek egyik útja a municipális (városi) földbirtokok adomány (merced) formájában való elaprózódása volt. Érdekes, hogy Kubában a *merced* nem közvetlenül vált egyéni földtulajdonná, hanem előbb átment a „közösségi birtokká” válás szakaszán. A „közösségi birtok” gyorsan szétesett, mivel a kollektív birtoklás sok kellemetlenséggel járt.³⁰ Igen hasznos lenne a mezőgazdasági hitel, a *censo* szerepét is tüzetes vizsgálat tárgyává tenni. Egyrészt a királyi és szűzföldek felvásárlásának eszközévé lett, másrészt sok birtokot változtatott holtkézzé, *mayarozgóvá*, melynek száma a gyarmati korszak vége felé növekedett.³¹ Marx megállapítja: „Ami a gyarmatot gyarmattá teszi — itt csak a tulajdonképpen, mezőgazdasági gyarmatokról beszélünk —, az

²⁶ Vö. *Lesley Byrd Simpson: Mexico's Forgotten Century. Howard F. Cline i. m. II. 500—507. l.*

²⁷ *C. R. Boxer: The Dutch in Brazil (1624—1654). Oxford, 1957. Jó összefoglaló R. Calmón—J. Cortesao: Brasil. Barcelona, 1956.*

²⁸ *Guerre et société au Chili. Essai de sociologie coloniale. Paris 1961.*

²⁹ Vö. *Richard Konezke: Perspectiva de investigación de la historia política y social de Hispanoamérica. Revista de Indias. 76. 1959. abril-junio. 244—248. l.*

³⁰ *R. Guerra y Sánchez stb.: Historia de la nación cubana. I. 1952. La Habana. 257—258. l.*

³¹ *Francisco Pérez de la Riva: Origen y régimen de la propiedad territorial en Cuba. La Habana. 1946. 77—90. l.*

nemcsak a termékeny szűz földek nagy tömege, hanem inkább az a körülmény, hogy ezek a földek nincsenek tulajdonban, nem terjed ki rájuk a földtulajdon.”³² A spanyol gyarmatokon annak arányában fokozódott a kreol ellenzéki és az elszakadási törekvés, ahogy a földtulajdon az állam kezéből a kreolokéba került. Ezzel el is érkeztünk a függetlenség problematikájához.

Az 1810—1826 között lezajlott spanyol-amerikai események irodalma ma már meglehetősen kiterjedt. Éppen ezért a tematikus bibliográfia helyett csak néhány problémát emelünk ki, amely körül ha nem is mindig vita, de vitás vagy vitatható gondolatmenet alakult ki a kutatók során. Azokról a *felszabadító háborúkról* van szó, amelyek gazdasági és társadalmi háttere ma még úgyszólván teljesen ismeretlen, de a politikai részletek annál ismertebbek, mivel a történetírás az egész kérdés-komplexumot a felépítmény oldaláról közelítette meg.

Érthető, hogy a történeti irodalomban a függetlenségi háború jellegét meghatározó tényezők közül a felvilágosodás nyert kiemelés, az „előfutárok” (Miranda stb.) kultuszával együtt meglehetősen nagy teret.³³ Különösen az amerikai C. C. Griffin elemezte a felvilágosodás fontosságát, de eltúlozta szerepét.³⁴ Az intézménytörténet a maga eszközeivel már kevésbé járulhat hozzá a háború forradalmi jellegének kidomborításához, mivel elsősorban a gyarmati rendszer válságát mutatja be. Különösen a városokat irányító cabildo-k jelentősége emelkedik ki e tekintetben, minthogy a gyarmati uralkodó réteg, a kreolok érdekeinek volt legfőbb politikai kifejezője.³⁵ A consulado-k elsősorban a kreol kereskedő polgárság tevékenységére adnak értékes forrásanyagot.³⁶

A függetlenségi harc kritikai irodalma évenként újabb és újabb lépéseket tesz előre a kérdések rendszerezése, a fehér foltok feltárása tekintetében, amint ezt Vial Correa, M. del Carmen Velázquez és Humphreys, Lynch közös beszámolója is mutatja.³⁷ Ugyanakkor a mérsékelt hangvételű, részletek bemutatására korlátozódó politikai történeti kutatások is folynak, amint az 1963-ban Madridban kiadott tanulmánykötet tanúsítja.³⁸ Sem az egyik, sem a másik nem tudja, nem is kívánja előbbre

³² A tőke. III. Bpest, 1951. 821. l.

³³ A. P. Whitaker: Latin-America and the Enlightenment (2. kiad.) New York, 1961. Ugyanon referátumot tartott e témakörben a X. (1955) nemzetközi történetész-kongresszuson. Tulio Halperin Donghi: Tradición política española e ideología revolucionaria de Mayo. Buenos Aires, 1961. Miguel Aguilera: Raíces lejanas de la Independencia. Bogotá, 1960. Jaime Eyzaguirre: Ideario y ruta de la emancipación chilena. Santiago, 1957. stb.

³⁴ The Enlightenment and Latin-American Independence. A Whitaker által szerkesztett id. műben, 119—143. l.

³⁵ A háború alatti és utáni szerepük már kevésbé kidolgozott. Vö. José Maria Ots Capdequi: Las instituciones del Nuevo Reino de Granada al tiempo de la independencia. Madrid, 1958.

³⁶ A kérdés irodalmát legújabban Hans Pohl foglalta össze: Die Consulados im Spanischen Amerika. Jahrbuch für Geschichte von Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Latinamerikas. Köln, 1966. Band 3. 402—415. l.

³⁷ Gonzalo Vial Correa: Historiografía de la independencia de Chile. „Historia” 1965, 165—190. l. Maria del Carmen Velázquez: Historia de la independencia de México. „Historia Mexicana.” 1966. 560—579. l. — Humphreys és Lynch referátuma a XII. történetész-kongresszuson (1965) Rapports III. kötetében, 39—56. l.

³⁸ Estudios sobre la Emancipación de Hispanoamérica. Contribución al Sesquicentenario de la Emancipación. A Revista de Indias-ban (85—88. számok) megjelent tanulmányok gyűjteménye.

vinni a függetlenségi háború egyetemes történeti jelentőségének, osztályjelleget a tisztázását és beleilleszkedését a spanyol-amerikai társadalmak fejlődésének menetébe.

Ricardo Levene és mások által hangoztatott tétel lényege az, hogy „az Indiák (Amerika) nem voltak gyarmatok.” Ebből kiindulva ez az álláspont tagadja a spanyol gyarmati uralom tényét, „felülvizsgálja” a XIX. századi liberális patrióta irodalmat és a háborút a forradalom szintjéről a belháború és szeparatista mozgalmak szintjére helyezi. Ez a sajátos „*revizionizmus*” főleg Argentínában vert gyökeret és a termékeny *Enrique de Gandia* Buenos Airesben kiadott kötetében érte el csúcspontját a spanyol uralom és klérus rehabilitálásában.³⁹ Azt felesleges bizonygatni, hogy a mai spanyol történészek jelentős részének kedvesek ezek a hangok. Többen nem is használják a gyarmat szót, „*colonia*” helyett „*provincia*”-t találunk egyes spanyol tanulmányokban.⁴⁰ Így *Gil Munilla*, *Alemparte*, *Basadre*, *A. Ramos* és mások felfogása, amely szerint a XIX. század elején lezajlott felszabadító háborúk polgári forradalmat jelentettek, a polgári történetírásban kénytelen volt megosztani a helyét a „*revizionisták*” álláspontjával, amely az eseményeket a kreol föld-birtokos oligarchia feudális érdekeinek megnyilvánulásaként jellemezte.

Ez a feudális értelmezés könnyen találhat magának utat és teret azokban a tanulmányokban, amelyek a függetlenségi háborúk egyes kiemelkedő vezetőinek pályáját elemzik. Ezek a politikai téren kimagasló egyéniségek tele vannak társadalmi ellentmondásokkal, és néhány kivételével (*Hidalgo*, részben *Bolívar* stb.) alig van, aki önmagában burzsoá programot képvisel. Nem véletlen, hogy *Madariaga* a *Bolívarról* szóló monográfiájában jut el odáig, hogy a függetlenségi háborúk győzelmüket a nemzetközi fejleményeknek köszönhetik.⁴¹

A „*caudillismo*” problematikája sajátosan kapcsolódik össze a jelzett „*revizionista*” állásponttal, a testvérharc-elmélettel a venezuelai pozitivistá történetész, *L. Vallenilla Lanz* „*Demokratikus cesarizmus*” c. művében.⁴² Azzal, hogy egyenlőségi jelet tesz a nagy „*caudillók*”, a *Bolívar-generáció* és a XX. századi spanyol—amerikai diktátorok között, a modern reakció ügyét szolgálja. Vele szemben a marxista *Federico Brito Figueroa* caracasi professzor fejti ki ellentétes nézeteit a függetlenségi háború (*Independencia*) történeti jelentőségéről és tartalmáról: „a változás elemeit vitte be a gazdaság szerkezetébe”, megváltoztatta a földtulajdon-viszonyokat, munkaerőviszonyokat és a világpiachoz fűződő kapcsolatokat.⁴³

A marxistáknak egyöntetű álláspontja, hogy az 1810—26-os háborúk a polgári forradalom ismérveivel rendelkeznek. Ilyen értelemben foglalt állást *Alperovics*, *Jermolajev*, *Lavreckij* és *Szemjonov* cikke

³⁹ *Historia del 25 de Mayo. Nacimiento de la libertad y de la independencia Argentina. Buenos Aires, 1960.* Már a X. római történészkongresszus anyaga is tartalmazott hasonló szellemű referátumot egy kolumbiai történésztől (*Relazioni*, vol. I. 1955.)

⁴⁰ *Pl. Demetrios Ramos: Notas sobre historia de la economía agrícola de Hispanoamérica. Revista de Indias. 103—104. sz. 1966.*

⁴¹ *Bolívar. London, 1952.*

⁴² *El cesarismo democrático. Caracas, 1952.*

⁴³ *Historia económica y social de Venezuela. Tomo I. 191—192. 1.*

(1956), amely a tömegek aktív szerepét igyekezett illusztrálni az egyes spanyol-amerikai országokban.⁴⁴ *Alperovics* a Hídalgóról szóló tanulmányában szintén a népi felkelés szerepét teszi vizsgálat tárgyává.⁴⁵ Hasonló szellemben vitázik a polgári állásponttal egyik meglehetősen nehezen hozzáférhető cikkében a lipcsei *Manfred Kossok* professzor, aki szerint „a latin-amerikai felkelések felszabadító mozgalmat jelentettek, amely történeti jellegénél fogva integráns része volt a XVIII. és XIX. századi polgári forradalmaknak”.⁴⁶ Kossok azonos nézetet vall *W. Z. Fosterrel*, aki ismert összefoglalásában a latin-amerikai eseményeket a világméretű burzsoa forradalmi folyamat részeként értékeli.⁴⁷

A marxista kutatók nézetei között abban van különbség, hogy miként kell értelmezni a burzsoa jellegét. Az idevágó részletek mellőzésével legyen szabad utalnom a kiváló chilei progressorra, *H. Ramírez Necocheára*, aki hazája felszabadulásának gazdasági elemzését olyan következtetéssel zárja, hogy a gyarmatok szabadságharca önmagában nem tartalmazza a polgári forradalom ismérveit, de egyetemes történeti összefüggéseiben ahhoz tartozik.⁴⁸ Mind ő, mind mások a gazdasági folyamatok elemzése során kénytelenek észrevenni a tőkés viszonyok rendkívül fejletlenségét.

A tömegek szerepe is komoly problémákat vet fel a marxisták számára. Legújabban pl. a venezuelai *Germán Carrera Damas* volt kénytelen a kérdést elemezve nagyobb tanulmányt írni arról, hogy a Llanos pásztorai és más tömegek miért követték a királyi csapatok vezérét, *Bovest* a felszabadító mozgalom vezéreivel szemben.⁴⁹ A spanyol-amerikai rabszolga és indián tömegek számára nem volt túl könnyű a tájékozódás: a spanyol hivatalnokokon, katonákon és papokon kívül a kreol földesurak is kizsákmányolták őket. Az utóbbiak gazdaságon kívüli kényszere nem egyszer erősebb volt az előbbinél. Földesuraikkal összefogni a spanyol abszolutizmus ellen nem ellentmondás nélküli jelenség, klasszikus európai formában nem sok helyen valósult meg. Éppen a forradalmi, népfelszabadító program hiánya miatt általános ez a helyzet.

Illusztrálásul álljon itt az általunk tanulmányozott felsőperui (bolíviai) példa. Bolíviában és Peruban az 1780-as Túpac Amaru indián felkelés érezhetően jelezte a gyarmati uralom válságát. A felkelést kiváltó okok, elsősorban a rendkívül súlyos bányakényszermunka, a *mita* továbbra sem szűnt meg. A kreol uralkodó osztály számára részben támogatást jelentettek a felkelt indiánok a spanyol „chapetonok”-kal szemben, részben fenyegetést a hátukban. Ahogy a kérdés legjobb szakértője kifejezte, a forradalom magatartása az indián társadalmi helyzetére vo-

⁴⁴ Ob oszvo bogyitelnoj vojne iszpanzskih kolonii v Amerike (1810—1826). Voproszi Isztorii, 1956. 11. sz. 52—71. l.

⁴⁵ Hídalgo und der Volksaufstand in Mexiko. Lateinamerika zwischen Emanzipation und Imperialismus. Berlin, 1961. 35—78. l.

⁴⁶ El contenido de clase de las guerras de emancipación latinoamericanas durante los años 1810—1826. „Universidad” Potosi-Bolivia, 1965, 177. l. (Bizonyító anyag és jegyzetek nélküli cikk.)

⁴⁷ Az amerikai földrész rövid politikai története. Budapest, 1952.

⁴⁸ Antecedentes económicos de la independencia de Chile. Santiago, 1959.

⁴⁹ Sobre el significado socioeconómico de la acción histórica de Boves. Bevezető tanulmány az agrárkérdést dokumentáló műhöz: Materiales para el estudio de la cuestión agraria en Venezuela (1800—1830). Vol. I. Caracas, 1964.

natkozóan teljesen negatív volt.⁵⁰ Bolíviában még inkább hiányzott a burzsoa programot adó vezetés, mint Argentínában, amely e tekintetben szinte kivétel a dél-amerikai országok között. Az argentinai és bolíviai uralkodó osztályok közti ellentétek általában felvetik a hasonló tartományi elkülönülések kérdését, amely elzárkózás a külön államiság legfőbb tényezője lett.

A független államok létrejöttének meghatározói ma még nem, vagy alig ismertek a történészek előtt. Földrajzi, gazdasági, társadalmi, faji, vallási és nemzetközi körülmények bonyolult találkozásai formálták ki az önállóvá váló államok területét, határait. Ezek között a legkevesebb szerepe volt a belső piac dinamikájának, amely az európai burzsoá nemzetek oly fontos kelléke lett. Mindezek újabb megoldásra váró kérdések.

Marad a függetlenségi háborúk következményeinek, a belőlük kisarjadó új gazdasági, társadalmi egységeknek bonyolult problematikája azaz a *mennyiségi* értelemben vett hanyatlással együtt, amely a felszabadulás utáni évtizedeket sok országban jellemezte. A hanyatlásból legtöbb ország csak a XIX. század vége felé kezdett kilábolni. A visszaesés gazdasági adatai tények, ezeket tagadni nem lehet, ugyanakkor apriori következtetéseket sem lehet belőlük levonni, mint a legutóbbi bécsi történetzkongresszus vitájában *P. Chaunu* tette, aki így akarta cáfolni a felszabadító háborúk forradalmi, illetve haladó jellegét.

Az érintett vitás kérdések is jelzik, hogy a történelemtudomány iránti igények alaposan megnövekedtek az elmúlt időszakban az Amerika-kutatás terén. 1956-ban talán még érthető volt, hogy szovjet történészek a Marx-adta negatív Bolívar-kép retusálásán fáradoznak, rámutatva arra a szerepre, amit a tömégek mozgósítása terén betöltött.⁵¹ Ma már a politikai történet vonatkozásában is bonyolultabb problémák állnak előttünk. Az eddigi sémák megelégedtek a Lima és Buenos Aires közötti kereskedelmi vetélkedés politikai kisugárzásának elemzésével vagy a Bolívar és Sucre által képviselt Nagy-Kolumbia-gondolat konkrét hatásával a forradalmi események során.⁵² Elérkezett az idő, hogy a speciális regionális vonások konkrét elemzése mellett bizonyos társadalomtörténeti általánosításokat kíséreljünk meg, lényegesen magasabb fokon, mint ahogy *Moreno* és mások „szociológiai” alapon erre kísérletet tettek.⁵³

Ismeretes az a szociológizmus, amely a pozitívista hagyományokra épülő latin-amerikai történetírás műhelymunkáját a múlt század vége óta jellemzi. Ennek negatív oldalát nem szükséges megvilágítani, pozitív oldala viszont, hogy legalább elméleti igény szintjén bevonja a marxizmust, mint lehetséges szemléleti alapot. Sajnos, mint már említettük, a

⁵⁰ *Alipio Valencia Vega*: El indio en la independencia. La Paz, 1961. 153. l. Vö. *Tibor Wittman*: La riqueza empobrece. Problemas de crisis del Alto Perú colonial en la „Guía” de P. V. Cañete y Dominguez. Acta Historica Universitatis Szegediensis. Acta Historica XXIV. 1967. Szeged. *Uő.* Századok, 1968. 5—6. sz. (a bolíviai állam létrejöttéről.)

⁵¹ Voproszi Isztorii, 1956. 11. sz. 63—67. l.

⁵² Összefoglalást és jó bibliográfiát ad *Charles W. Arnade*: The Emergence of the Republic of Bolivia. Gainesville. 1957. Bolivia Sucre „colombianismo”-jának is köszönheti létrejöttét.

⁵³ *M. Moreno*: Génesis sociológica de la independencia hispanoamericana. México, 1952. Vö. *Escalona Ramos*: Teoría acerca de la emancipación, *Icaza Tigerrino*: Hacia una Sociología hispanoamericana, stb.

marxizmus mint a konkrét történeti folyamatok elemzésének módszere még alig kapott alkalmazást a spanyol-amerikai országokban. Sőt a „szociológiai” jelző is csak a pozitivista eseménytörténet fedőneve lett, sok esetben.⁵⁴ Ily módon alig lehetséges a mai történeti irodalomban arról tájékozódni, hogy a felszabadító háborúk után az egyes országok társadalmi formációja milyen irányban módosult. Talán statisztikai többségben az az álláspont igazolható, amely szerint a felszabadulás a rab-szolgaviszonyok megszűnését és a feudális jellegű nagybirtok kialakulását eredményezte.⁵⁵

Természetesen nem kívánjuk tagadni, hogy az európai ismérvek alapján dolgozó marxista és nem marxista történészek ilyen állítása helytálló. Amde marad a kérdés, hogy milyen megszorításokkal lehet polgári forradalomnak nevezni egy olyan függetlenségi háborút, amely a feudális viszonyok, a peonaje stb. megszilárdulásához vezetett? Mennyiben voltak meg a felszabadulást követő időszakban a tőkés termelőmód elemei?

Ilyen és hasonló kérdésekre a jövő kutatásainak kell választ adni. Egyelőre még érvényes *Humphreys* 1955-ben, a X. római történész-kongresszuson tett megállapítása, amely szerint még nincs megírva Latin-Amerika gazdaság- és társadalomtörténete a függetlenségi háború időszakában.⁵⁶ A nem latin-amerikai kutató előnye az lehet ebben a munkában, hogy az egyik ország vagy térség fejlődésének sajátos vonásait és kategóriáit kevésbé általánosítja, és igyekszik azokat a főbb törvényszerűségeket megragadni, amelyek Latin-Amerika minden részére érvényesek, méghozzá egyetemes történeti összefüggésekben.

Az európai tőkés piactól való függés éppen akkor vált teljessé, amikor ezek az országok véres küzdelmek árán lerázták a spanyol gyarmati ilynórást. Az idegen tőkével való kapcsolatok egyrészt elősegítették a spanyol-amerikai országok gazdaságának kapitalizálódását, másrészt konzerválták az elmaradottságot, nagybirtokot és állandósították a monokultúrát. Azok a *nemzetközi kapcsolatok*, amelyeknek oly nagy jelentőséget tulajdonít a történetírás a függetlenségi háború évtizedeiben, ebben az ellentmondásosságukban még nem nyertek kellő megvilágítást.⁵⁷

A nyugat-európai hatalmak és az Egyesült Államok gazdasági és diplomáciai érdekelttségét, a spanyol konc feletti marakodásukat, a diplomáciai tevékenységnek a közvetítéstől a függetlenség hivatalos elisme-

⁵⁴ Tipikus példa *Enrique Finot* „szociológiai értelmezési kísérlete”: *Nueva Historia de Bolivia. Ensayo de Interpretación Sociológica*. La Paz, 1964. (3. kiadás.)

⁵⁵ Vö. *Federico Brito Figueroa*: *La estructura económica de Venezuela colonial*. Caracas, 1963. 361–385. (Az „enfeudamiento”). Megjegyzéseim: A monokultúrák történetéhez, a karib térségben és Venezuelában (XVI–XVIII. sz.) *Acta Historica Universitatis Szegediensis. Acta Historica XXII*. 1966. 17–18. l. *Manfred Kossok* viszont a feudalizmus felszámolásáról” beszél id. cikkében, ami a teljes fogalomzavarra utal. „Universidad” Potosi, 1965. 175. l.

⁵⁶ Az azóta megjelent vonatkozó irodalom rendkívül pontos rendszerezésben megtalálható az „Indice Histórico” egyes számaiban (Barcelona).

⁵⁷ *Hermán Ramírez Necochea*: *Englands wirtschaftliche Vorherrschaft in Chile (1812–1914)*. Lateinamerika zwischen Emanzipation und Imperialismus. Berlin, 1961. 112–166. l. A felszabadító harcok vezetőinek a nyugati hatalmakhoz fűződő személyes érdekelttségét húzza alá a spanyol gyarmati uralom iránt érzett nosztalgiával *Arturo Abella*: „Don Dinero” en la Independencia. Bogotá, 1966.

réséig terjedő skáláját meglehetősen gazdag irodalom mutatja be. Minde-
nekelőtt az angol külpolitika szerepe emelkedik ki, melyet *L. Cuervo*
Márquez, *C. K. Webster* és *W. W. Kaufmann* korábbi munkái világitanak
meg.⁵⁸ Újabbán *John Street*⁵⁹ és mások érintették a témát, de sem angol,
sem észak-amerikai és francia vonatkozásban nem tekinthetők kielégítő-
nek a kutatások, és főleg hiányzik a szintetikus feldolgozás. Legjobban
azt a szerepet ismerjük, amelyet az angol politikai és gazdasági beavat-
kozás játszott a Rio de la Plata (Argentína, Uruguay, Chile) vidékén a
spanyol gyarmati gazdaság felbomlasztásában. Az 1806—07-es angol in-
váziót a történetírás kellően helyére tette, helyesen értékelte mint a spa-
nyol kereskedelmi monopóliumokra mért végleges csapást és Buenos
Aires kereskedelmi hegemoniájának egyik kiindulópontját.⁶⁰

Míg az Egyesült Államok csak morálisan állt a spanyol-amerikai
gyarmatok oldalára, addig Anglia jelentős anyagi segítséggel támogatta
harcukat. Innen és az „önzetlen” támogatás gazdasági következményé-
ből, az erős tőkebehatolásból származott az angol hegemonia Latin-
Amerikában a XIX. század végéig. Ez egyben az angol—USA vetélkedést
hozta magával, amely már a függetlenségi háború első időszakában kez-
detét vette.⁶¹ A *New York Herald Tribune* 1810-ben megállapítja: „Spa-
nyol-Amerika jövő sorsa jelentős üggyé válik az angol kereskedő osz-
tály számára. Egy új piac nyílik meg vagy zárul be örökre... Attól füg-
gően, hogy felhasználja vagy elmulasztja a jelen alkalmat. Anglia nyer
vagy elveszít piacot a termékei számára, olyat mint az Egyesült Álla-
moké...”⁶²

Ami az Egyesült Államok magatartását illeti, jól ismert a Monroe-
elv problematikája, itt csak azt tartjuk szükségesnek kiemelni, hogy az
USA hegemonia biztosításának egyik nélkülözhetetlen feltétele volt a
gyengé, kis államok külön államiságának megerősítése, mindenféle számba
jöhető konkurrenca kiküszöbölése. Ezért sietett elismerni az új álla-
mokat a Fehér Ház.⁶³

Nemcsak történetileg, hanem módszertani szempontból is hozzátar-
tozik a spanyol-amerikai gyarmatok függetlenségi háborúja természet-
rajzához a spanyol fennhatóság alatt maradt Kuba és Puerto-Rico pél-
dája. A „hűséges szigetnek” jellemzett Kuba gazdasági tekintetben fej-
lettebb volt mint sok dél-amerikai terület, amely függetlenné vált. A

⁵⁸ *Luis Cuervo Márquez*: Independencia de las colonias hispanoamericanas. Participación de la Gran Bretaña y de los Estados Unidos. Legión Británica. Bogotá, 1938. 2. köt. *C. K. Webster*: Gran Bretaña y la independencia de la América latina (1812—1830). Documentos escogidos del Foreign Office. Buenos Aires, 1944. 2. köt. *William W. Kaufmann*: British Policy and the Independence of Latin-America (1804—1828). New Haven, 1951.

⁵⁹ *Revista Histórica* 1953—1955. XIX—XX. számaiban írt tanulmánya az argen-
tínai brit befolyásról.

⁶⁰ *Ricardo Levene*: Investigaciones acerca de la historia económica del Virreinato del Plata I—II. Buenos Aires, 1952. (2. kiadás). *Rudolfo Puiggrós*: Historia económica del Rio de la Plata. Buenos Aires 1948.

⁶¹ *Vö. R. A. Humphreys*: British Consular Reports on the Trade and Politics of Latin-America 1824—1826. (Bevezetés).

⁶² *Idézi F. Morales Padrón*: Historia General de América. Manual de Historia Universal, Tomo VI. 1962. 121. l.

⁶³ Jó elemzést ad *Raúl Díaz de Medina* Autopsy of the Monroe Doctrine. The Strange Story of Inter-American Relations c. művében.

„miért” megválaszolása nem korlátozódhat a haiti forradalomnak a kubai kreolokra gyakorolt dermesztő hatására, az Egyesült Államok spanyolok melletti éppen nem önzetlen állásfoglalására és az e szigeteknek adott spanyol kormányzati engedményekre, mint ahogy azt sem lehet igazolni, hogy a kreol ellenzékiességben nem voltak meg az elszakadás lehetőségei legalább oly mértékben, mint több dél-amerikai országban. Igaz, hogy a katonai reformok megerősítették a spanyol uralmat Kubában, de a „hűség” fő oka abban kereshető, hogy a kreol ültetvényesek egy olyan gazdasági felvirágzás évtizedeit éltek, amely minden háborús tevékenységet nemkívánatossá tett számukra, ugyanakkor a rabszolga munkaerő oly szükséglete és növekedése következett be, amely minden társadalmi reform vágyát kioltotta belőlük. A 25 783 ültetvényen 286 942 rabszolga dolgozott a spanyol-amerikai gyarmatok függetlenségi háborújának utolsó éveiben.⁶⁴ A külpiacra termelő monokultúra így határozta meg a kubai kreolok politikai magatartását.

A kivételes esetek ugyanúgy azt a kívánalmat húzzák alá, mint az általános felszabadulási folyamat: sokrétű vizsgálódásra van szükség, hogy a jelleg meghatározásához, precízebb megfogalmazásához közelebb kerüljünk, és a lezajlott eseményeket bele tudjuk állítani egyetemes összefüggéseikbe.

⁶⁴ *Ramiro Guerra y Sánchez: Historia de la nación cubana III. kötetében 73. l. La Habana, 1952. Puerto Rico-ra részletes adatok 1828-ból Pedro Tomas de Córdoba: Memoria sobre todos los ramos de la administración de la isla Puerto-Rico—Madrid, 1838. A lakosság egy tizede (31 874) itt is rabszolga, a többi munkaerő (70 000) peón, de 104 000 peónra volna szükség a kávécseszerjék művelésére. 147. l.*

TIBOR WITTMAN

**ALGUNOS PROBLEMAS DE INVESTIGACIÓN HISTÓRICA
DEL COLONIAJE EN AMÉRICA LATINA**

Se publica la conferencia dada al inaugurarse el Instituto de Historia de América Latina el 24 de noviembre de 1967 sobre las cuestiones más importantes de la investigación y la literatura del período colonial y las luchas de emancipación. Después de llamar la atención a los contactos históricos entre Hungría y América Latina el autor hace conocer la discusión en torno a la unidad histórica de América (boltonismo etc.) y esboza las distintas tendencias historiográficas que se hacen valer para dar una interpretación homogénea al coloniaje y a la guerra de independencia. Al mismo tiempo expone algunas tareas de historiadores para hacer desaparecer las lagunas no despreciando las dificultades que se dan.